

ДОБРИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ
Историјски архив Јагодина

ГДЕ ЈЕ БИЛА КУЋА ПОРОДИЦЕ СВЕТОЗАРА МАРКОВИЋА У ЈАГОДИНИ

У образложењу решења Завода за заштиту културних добара из Крагујевца (бр. 9731 од 4. новембра 1976. године), зграда у данашњој улици Светозара Марковића бр. 8 у Јагодини, добила је својство споменика културе и стављена је под заштиту државе као кућа Светозара и Јеврема Марковића. Одавно се сумња у тачност ове чињенице и верује да је то била исхитрена политичка одлука како би се потенцирала везаност за град који је носио његово име.

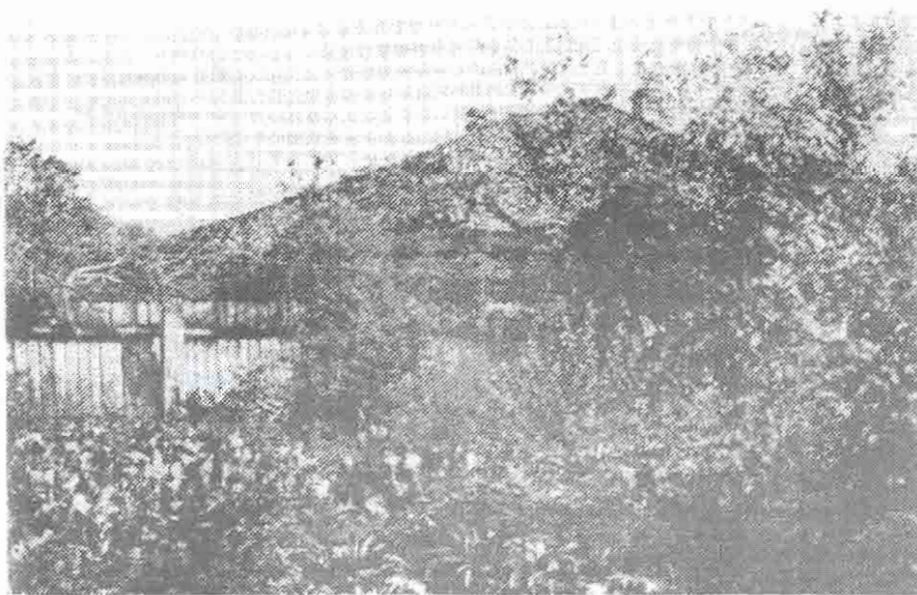
У документацији коју даје Завод за заштиту споменика културе нису наведени подаци који се налазе у грађи Општинског суда (фонд Историјског архива у Јагодини) из које би се видело да ли је *"последњи поштомач породице продао јагодинском банкару Марку Борђевићу 1923. године"*, како се то наводи за назначену кућу. Јер увидом у документацију Општинског суда у Јагодини, утврђено је да таквог документа нема, из чега се може закључити да поменуто решење није донето на основу ваљаних доказа.

На основу до сада једине познате фотографије куће породице Марковић, може се видети очигледна разлика између ње и ове која је 1976. године проглашена Марковићевом. Ту фотографију снимио је почетком XX века Емило Цветић, када је кућа још постојала и за коју се поуздано знало да је Марковићева. Фотографија је објављена у његовој књизи *"Споменици Јагодине"*, 1910. године; тада је још било живих савременика и родбине који су ово поуздано знали и на ову Цветићеву тврдњу није било примедби.

Мада је фотографија доста нејасна, ипак се могу пажљивим прегледом утврдити неке чињенице које негирају досадашње решење о породичној кући породице Марковић. Пре свега, кућа је снимана из дворишта са друге стране улице. У време снимања, то двориште било је својина Драгана Симића, власника кафане, која се налазила на месту данашњег хотела "Палас", у самом центру Јагодине. Кућу је око Првог светског рата купио од њега Тасица Ристић. Двадесетих година Ристић продаје кућу породици Настић, јер му је био потребан новац за куповину познате "Шарене кафане". Та кућа је и данас својина породице Настић. Због исправљања улице Светозара Марковића, кућа је морала да буде мало скраћена. То се исто догодило и са двориштем, због изградње околних зграда. Та чињеница, да је кућа породице Марковић снимана из дворишта ове куће, позната је породици Настић, а њу потврђује и господин Божидар Аранђеловић, унук Христи-



Кућа која је сачувана изод заштити као кућа Јеврема и Свешозара Марковића у Јагодина (данашњи изглед)



Кућа Јеврема и Свешозара Марковића у Јагодина (снимак Емили Цвешаћа с' иочешка XX века)

не Марковић-Аранђеловић, рођене сестре Јеврема и Светозара Марковића. Осим тога, на основу фотографије, може се закључити да је кућа пространа, да има докшат и да је бочном страном окренута ка улици, као и да нема исту висину и кров као и кућа која се од Завода води као породична кућа Марковића.

За идентификацију куће породице Марковић изузетно је важно сећање г. Божидара Аранђеловића. Рођен је 1907. године, а у Јагодини је живео од 1916. до 1925. године. Господин Аранђеловић такође тврди да кућа која је под заштитом, није кућа у којој су живели Јеврем и Светозар Марковић, већ се та кућа налазила на углу улица Светозара и Јеврема Марковића, око педесет метара ближе главној улици. За време свог вишегодишњег боравка у Јагодини, често је одлазио у ту кућу и добро се сећа, да је она била својом бочном страном окренута ка улици Светозара Марковића, да је била пространа и испред је имала леп докшат. Улаз у кућу био је окренут према улици Јеврема Марковића. На тој страни било је неколико стабала дуња.

На истом месту породичну кућу Марковића лоцира и Душан Вукићевић, професор историје, дугогодишњи истраживач прошлости Јагодине и велики пријатељ Милутина Аранђеловића, сестрића Јеврема и Светозара Марковића. У свом необјављеном рукопису *"Хроника Свештозарева"*, која је у поседу Историјског архива у Јагодини, у књизи 1, на страни 140, где пише о Светозару Марковићу, забележио је следеће: *"У Јагодини је имао много пријатеља и обожавалаца. Сасијанци су се највише одржавали у кући његовог зета Мише Аранђеловића, шрговца (кућа је срушена, а налазила се на месту, где је сада кућа у Дираковој улици број 2). Зајим у кући самог Свештозара (и она је срушена, била је где је сада кућа у Јевремовој улици бр. 1)"*

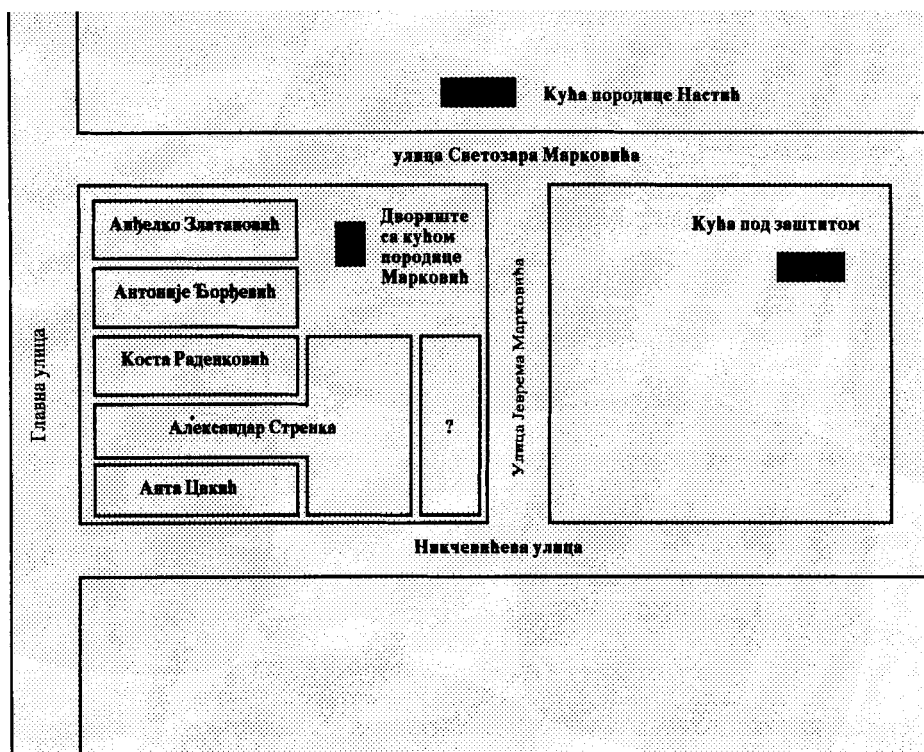
У архиви Општинског суда у Јагодини, нађени су подаци који одређују носиоца својине куће у улици Светозара Марковића број 2, односно куће која је под заштитом. По пронађеној тапији, власник Алексе Голубовић је 1902. године продао плац на коме су се налазиле две куће, Милки и Јеврему Магацићу, адвокату из Јагодине. Део плаца, Милка Магацић је 1924. године продала Марку Ђорђевићу, банкару из Јагодине. Други део плаца, на коме је кућа под заштитом, Милка Магацић је поклонила својој рођаци Живки Ђорђевић, жени Марка Ђорђевића. Од 1956. године плац је својина Вере Гавриловић, усвојенице Живке и Марка Ђорђевића, а од 1959. године Радета Ристића и Петра Петровића.

У попису имовине и становника Јагодине из 1863. године, истовремено се наводи својина Алексе Голубовића и Марије Марковић, која је живела у својој кући са Светозаром и његовим двома сестрама. У време продаје куће Алексе Голубовића 1902. године, Марија Марковић је, према сведочењу старијих рођака Божидара Аранђеловића, живела у својој кући, односно породичној кући Марковића.

Свакако највећи доказ о локацији породичне куће Марковића су две тапије пронађене у Општинском суду. На основу тих тапија са сигурношћу могу да се одреде плацеви у делу између садашњих улица: главне улице, улице Јеврема Марковића, Светозара Марковића и Никчевићеве улице. На основу купопродајног уговора из 1882. године, по коме је Анђелко Златановић, пекар из Јагодине, продао део свог плаца Антонију Ђорђевићу, шећер-

џији из Јагодине, наводе се власници суседних плацева: Мата Аранђеловић, зет породице Марковић, наследници покојног јагодинског трговца Косте Раденковића и продавац плаца Анђелко Златановић.

На основу друге тапије, може се реконструисати остали део простора који ограничавају горепоменуте улице. После смрти Александра Стренке, лимара из Јагодине, 1900. године, његова заоставштина представљала је, према тапији, плац са дућаном и зградама, који се граничио са плацем покојног Косте Раденковића, плацем Анте Цакића и плацем Марије, удове Радоја Марковића, односно са плацем који је у претходној тапији означен као плац Мате Аранђеловића. Према реконструкцији плацева, на основу ових тапија, тај простор је с краја 19. века изгледао као на скици:



Плац је, по тврђењу господина Божидара Аранђеловића, односно по сведочењу старијих чланова породице, био пространији према западу и својим северозападним углом граничио се са плацем породице Петковић. Плац је, међутим, скраћен формирањем варошког сокака, касније улице Јеврема Марковића. После Мате Аранђеловића који се 1882. године помиње као власник плаца, следећи власник био је Мика Аранђеловић, син Тодора Аранђеловића, полубрата Мате Аранђеловића. Његова кћи Милица је тај плац 1921. године продала Младену Вукићевићу, касанину из Јагодине.

Он је на углу улице Јеврема Марковића подигао мању кућу. Између те куће и Настихеве кафане, која се простирала према главној улици, налазила се породична кућа Марковића. Госпођа Настих, снаја власника кафане, сећа се да је то била мања старија кућа, и да се састојала од ходника, две собе и кухиње. Плац је почетком 30-их година од судије Љубише Вујића, зета Младена Вукићевића, купио Тома Ђорђевић. Ђорђевић је доградио кућу коју је саградио Младен Вукићевић, а дограђени део (собе и тераса) био је окренут према улици Светозара Марковића. Како ова кућа није задовољавала потребе породице, Тома Ђорђевић ју је око 1936-1937. године срушио. Та стара кућа Марковића била је већ оронула и Ђорђевић је после рушења на њеном месту подигао нову. После II светског рата та нова кућа је одузета власнику и у њој је неко време становао првоборац Милош Живановић. Пре неколико година и ова кућа је срушена и на њеном месту је саграђена велика стамбена зграда.

Према изложеном јасно се види да проглашена кућа породице Светозара Марковића није припадала Марковићима, јер је срушена између два светска рата.

Извори:

1. Сећање Браниславе Живковић и Божицара Аранђеловића, потомака Христине Марковић, удате Аранђеловић, сестре Јеврема и Светозара Марковића (усмено дати подаци аутору).
2. Сећање Драгиње Настих из Јагодине саопштено аутору.
3. Душан Вукићевић, *Хроника Свештозарева*, рукопис у Историјском архиву у Јагодини.
4. Историјски архив, Јагодина, Фонд: Окружни суд 1823-1941, кутије 1 и 2.
5. Општински суд у Јагодини, старе тапије, несређени фонд.